

**Олександр
МІРОШНИЧЕНКО**
Науковий співробітник
Національного
заповідника «Глухів»

Тюремні будні гетьманської столиці

*Там, де людина живе опираючись,
то її в'язниця.*

Епікет

Кожний (від обивателя до науковця), хто цікавиться історією останньої столиці Лівобережжя, чув про її тамтешню красу. Бути столицею – це не аби яка відповідальність для невеликого міста. Щоб тримати столичну марку, треба постійно залучати колосальні фінансові та трудові ресурси. Історія залишила прізвища видатних архітекторів XVIII ст. Івана Мергасова та Андрія Квасова, які працювали над переплануванням міста Глухова та побудовою його прекрасних архітектурних пам'яток. Але мало кому відомо, що жодне велике будівництво в гетьманській столиці не обходилося без залучення в'язнів глухівської тюрми. У Центральному державному історичному архіві України (м. Київ) зберігається близько 80 справ, присвячених історії глухівського тюремного замку. Серед цих документів були знайдені унікальні за своїм змістом. Вони дають змогу дослідникам побачити іншу сторону медалі активної столичної розбудови у XVIII ст.

Жовтень 1749 р. Ще ранок, а в глухівському острозі вже роздають наряди на роботи по облаштуванню міста. Після пожежі 1748 р. їх вистачає: копання земляних укріплень для фортеці, будівництво будинків для новоприбулих членів Канцелярії, замощення центральних вулиць дерев'яним брусом тощо. Випадків утечі колодників із будівельних робіт майже не трапляється, тому їх хоча й ведуть під наглядом, але в'язні працюють, не тягаючи за собою кайданів. Сьогодні на роботи пішли не всі, адже серед засуджених є старі, жінки та кволі. Їх

Колодник з дубиною. XVI ст.

робота проста – просити милостиню. І так відбувається щодня, допоки не закінчиться строк чи не прискориться розгляд їх справ.

До Глухова як до адміністративного центру Лівобережжя стікаються всі судові справи, а разом із ними – й сотні в'язнів, але їх присутність у столиці аж ніяк не обтяжує місцевий бюджет. Навпаки, вони – безкоштовна робоча сила, що так потрібна для розбудови міста. Та серед новоприбулих є й такі, що на роботу не підуть, а якщо підуть – шукай вітру в полі. Вироком убивць до 1754 р. була смертна кара.

З цього року вищою мірою покарання стала довічна каторга в Рогорвику або заслання до Сибіру.

Зима – найприємніша пора року мешканців глухівського острогу. Їх якщо й залучають до робіт, то лише для того, щоб просити милостиню по місту. Як тільки починає танути сніг, знову видають лопати. Але упродовж зими у багатьох

Календар пам'ятних дат

12.11. – 110 років від дня народження Г.С. Рудченка (1900-1943) – генерал-майора танкових військ, визволителя Глухова від німецько-фашистських загарбників

21.11. – 135 років від дня народження О.П. Грекова (1875-1958) – військового і політичного діяча, генерал-хорунжого армії УНР, уродженця Глухівського району

23.11. – 100 років від дня народження О.Д. Томчука (1910-1997) – педагога, ректора Глухівського педінституту у 1954-1971 роках

27.11. – День пам'яті жертв Голодомору та політичних репресій

14.12. – 75 років від дня народження Ю.С. Шемшученка – юриста, академіка НАН України, заслуженого діяча науки і техніки, глухівчанина, почесного громадянина м. Глухова

У 2010 році виповнюється

275 років від дня смерті Карпа Балашевича (1735) – глухівського людвисаря

215 років від дня смерті Я.П. Козельського (1726-1795) – філософа, просвітителя-демократа, члена другої Малоросійської колегії у Глухові

200 років від дня смерті Ф.Й. Туманського (1746-1810) – літератора, член-кореспондента Санкт-Петербурзької АН (1779), уродженця м. Глухова

75 років від дня смерті Я.М. Морачевського (? – 1935) – музеєзнавця, археолога, завідувача Глухівського краєзнавчого музею у 1926-1933 роках

245 років тому збудована Спасо-Преображенська церква у Глухові (1765)

100 років тому збудована пам'ятка архітектури «Садибний будинок міського голови Амосова» (1910)

колодників визрівають плани про визволення. Так, наприклад, виконуючи роботи при глухівському домі гетьмана Кирила Розумовського, 27 червня 1752 р. втекли Яким Чорний та Грицько Цикун. Через кілька тижнів, 21 липня, з глухівського острогу тікають ще двоє. У цьому ж таки році в'язнів все частіше відправляють на роботи до батуринського цегельного заводу, звідки 13 вересня здійснюють втечу 5 колодників.

Для запобігання подібним вчинкам з 1753 р. коштом магістрату починається виготовлення залізних кайданів. Тепер вони стають невід'ємними атрибутами глухівських в'язнів. Та навіть такі ланцюги не перешкоджають засудженим у досягненні єдиної довічної мети – свободи. 8 травня 1754 р. Канцелярією була розглянута справа про заборону використання на роботах колодників, звинувачених у кримінальних справах. Також їм заборонялось виходити в місто просити милостину.

До скасування гетьманства на Лівобережжі залишалося ще десять років. Фактично з 1764 року

Руїни тюремного замку у Глухові (2010 р.). Фото автора

м. Глухів вже не буде відігравати тієї адміністративно-політичної ролі, яку виконував упродовж півстоліття. Але за цей час остання гетьманська столиця стала місцем розташування на теренах Гетьманщини найчисельнішого

тюремного острогу, чий устрій буде через деякий час запроваджений у багатьох в'язницях Російської імперії. Глухівське «тюремне життя» на цьому не закінчилось, але це вже зовсім інша історія.

**Микола
МАХАНЬКОВ**

Науковий співробітник
Національного
заповідника «Глухів»

Герби дворянських родів Глухівщини

У Глухівському краєзнавчому музеї експонуються герби дворянських родів Глухівщини. Їх можна знайти і у виданні «Глухів. Погляд крізь століття» (Суми, 2008) з тією різницею, що у музеї їх налічується 11, а у книзі – 16.

Представники малоросійського дворянства у переважній більшості були прямими наступниками козацької старшини доби Гетьманщини (1648-1782 рр.), при чому старшина, що складала правлячий клас, вийшла головним чином з народу. Лише окремі малоросійські дворянські роди були нащадками шляхти, що мешкала на Сіверщині ще до Хмельницького, чи мали іноземне походження, але здобули собі старшинські звання та чини (до 1782 р.).

Грамота імператриці Катерини II 1785 року надала можливість нащадкам колишньої малоросійської старшини залишатись у дворянських родословних книгах. Це викликало підвищений інтерес до своїх родоводів, наслідком чого став потік доказів про «шляхетство», направлений до комісій, створених для з'ясування прав на дворянське достоїнство.

Генеалогія або родовід у теперішній час – визнана галузь історичної науки. У добу Гетьманщини одним із перших, хто зайнявся цією справою, був генеральний підскарбій Яків Андрійович Маркович – автор «Дневника», записи якого охоплюють великий часовий проміжок з 1717 по 1767 роки. У царині генеалогії з'являються і інші роботи, зокрема М.А. Максимовича «Обозрение городовых полков и сотен», графа Г.А. Милорадовича «Родословная книга Черниговского дворянства» тощо.

Імператор Павло I своїм маніфестом від 20 січня 1797 р. наказав Департаменту геральдії Сенату скласти «Общий Гербовник». Цим було започатковано кодифікацію російських, у тому числі малоросійських гербів. Кількома сенатськими указами був наданий припис щодо надання найточніших зі всіма подробицями відомостей про дворян. Припис зобов'язав їх вносити в «Гербовник» свої родоводи та герби. Останні повинні були бути намальовані фарбами, з описаними до дрібниць емблемами, включаючи їх значення. Обов'язковим було і пояснення, за яким

правом та у зв'язку з чим родині був присвоєний герб. Пакет документів, який направлявся в Геральдмейстерську контору, засвідчувався підписом дворянського предводителя та двома чиновниками або знатними дворянами.

Таким чином за постановою Зібрання предводителя і депутатів дворянства Чернігівської губернії від 16 серпня 1912 р. був виданий «Малоросійський Гербовник» у редакції В.К. Лукомського та В.Л. Модзалевського. До «Гербовника» наш земляк Георгій Іванович Нарбут зробив не тільки малюнки обкладинки і фронтисписа*, а й декілька оригінальних і ще «височайше» незатверджених гербів козацько-старшинських і дворянських родів, герб графа Розумовського, Чернігівської губернії.

Проаналізувавши текстову частину цього видання і спираючись на таблиці гербів, «височайше затверджених і пожалуваних» [В], польських [П] і малоросійських [М], до переліку дворянських родів Глухівщини можна додати ще 24 прізвища, які не потрапили ані до експозиції краєзнавчого музею,

ані до фотокниги [2].

1) Богдановичі (нащадки Івана Дем'яновича, Глухівського сотенного хорунжого [П]).

2) Бугаєвські (нащадки Степана Бугая, козака с. Локотки Глухівського повіту [М]).

3) Гаєві (нащадки Родіона Гаєвого, знатного товариша Глухівської сотні,

10) Нарбути (нащадки Павла Нарбута [М]). Герб Г.І. Нарбута представлений на височайше затвердження).

11) Омеляновичи (нащадки Федора Омеляновича, сотника Глухівського [М]).

12) Охременки (нащадки Данила Охременка, знатного товариша Глухівської сотні [П]).

13) Подгаєцькі – Переблуди

18) Уманці (нащадки Василя Уманця, козака Глухівської сотні [М]).

19) Харитоненки-Євменови (нащадки Харитона Степановича, військового товариша Глухівської сотні [П]).

20) Холодовичі (нащадки Івана Холодовича, мешканця Воронізького [П]).

21) Шемшукови (нащадки Казимира Шемшукова, шляхтича і його сина

Герби дворянських родів Глухівщини. 1. Мануйловичі. 2. Нарбути. 3. Уманці

онука Єфима, козака с. Дунаєць [М]).

4) Жураковські (Яків Михайлович – Глухівський сотник, генеральний осавул [П]).

5) Коробки (нащадки Єремії Коробки, мешканця с. Есмань [В]).

6) Лазаревичі (нащадки Лазаря Матвійовича, обивателя с. Вороніж [В]).

7) Лесенки (нащадки Леска Федоренка, товариша Глухівської сотні [П]).

8) Ляшенки (нащадки Григорія Ляшенка, мешканця Глухова [П]).

9) Мануйловичі (Іван – сотник Глухівський [М]).

(нащадки Павла Івановича, козака, мешканця Глухова [П]).

14) Понирки (нащадки Романа Богдановича, товариша Глухівської сотні [П]).

15) Проценки (нащадки Дмитра Проценка, військового товариша і його онука, священика Глухівського Павла Андрійовича Проценка [П]).

16) Савичі (нащадки Савви Григоровича, сотника Воронізького [В]).

17) Слабеї (нащадки Івана Слабея, його сина Кирила – наказного Воронізького сотника [П]).

Афанасія Шемшукова, Глухівського місцевого отамана).

22) Щуцкіє (нащадки Василя Харитоновича, священика Вороніж Глухівського повіту [П]).

23) Ялоцькі (Василь Федорович, сотник Глухівський [П]).

24) Яновські (нащадки Власа Володимировича, мешканця Глухова [П]).

*Фронтиспіс – ілюстрація у книзі, яку розміщують на лівому боці розвороту титульного аркуша. В якості фронтиспісу використовують портрет автора чи особи, про яку йде мова в книзі, або малюнок, який виражає ідею твору.

Втрачена дзвіниця

Спасо-Преображенська церква у Глухові, збудована в 1765 р. коштом отамана Генеральної армії Григорія Кологривого під наглядом архітектора Андрія Квасова, стала ще більш відомою в Україні у 2008 р., коли під час допроектних робіт реставраторами інституту «Укрреставрація» були виявлені унікальні розписи XVIII ст., сховані під кількома шарами побілки та фарби.

Вважається, що глухівська Спаська церква є одним із найбільш мистецьки завершених тетраконхових храмів України. До перебудови у 1867 р. споруда була строго центричною, симетричною щодо двох взаємно перпендикулярних вісей. Прибудована у 1867 р. із заходу тепла церква порушила цю симетрію, але дала можливість збільшити внутрішній простір. У такому вигляді

храм дійшов до сьогодення.

На жаль, роки «воїнствующого атеїзма» не пройшли без втрат і для Глухова. На світлинах кінця XIX – початку XX ст. біля Спасо-Преображенської церкви ми ще бачимо у північно-західному куті церковного подвір'я муровану триярусну дзвіницю у стилі класицизму. Її востаннє зафіксував у своїх фотозйомках Сергій Таранушенко під час експедиції на Лівобережжя у 1930 р. Завдяки цьому знімку, виявленому співробітниками заповідника у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, стає зрозуміло, що дзвіниця стояла на одній лінії з західним притвором і церковною огорожею, а звідси не виникає труднощів у локалізації фундаментів втраченої пам'ятки. Маємо надію, що після копінкового ремонту фасадів церкви у 2010 р. на черзі постане питання і про ревалоризацію (відтворення цілковито знищеного) дзвіниці.

Игорь
СБИТНЫЙКраевед
г. Глухов

Улицы родного города ГЛУХОВА

Продолжение.

Начало в №5 (41)

До войны по праздникам в больших витринах сельхозинститут выставлял коллекции бабочек, насекомых, гербарии, макеты сельскохозяйственной техники и многое другое. Не было ни одного глуховчанина, которого бы не интересовали эти экспонаты.

Хотелось бы отметить, что штукатурка на здании земства и думы была светло-серого цвета и выглядела как новая до самых бомбежек. В её состав входил крупнозернистый песок, так как на солнце, если присмотреться, были видны мелкие искорки-зайчики. Замазывая выбоины от осколков, на все стены нанесли цементную «побелку» и сразу же здание изменило свой вид.

Тротуары южной стороны улицы, начиная от «валушной» (дом № 55) и до Базарной площади (пл. Рудченко), а также вокруг здания земства были выложены цементными плитами Киевского цементного завода Фота (размер плиты составлял приблизительно 50 x 50 см). Ими до приезда в Глухов президентов Украины и России в октябре 2010 г.

Глуховская «стометровка» в 1960-е годы

был выложен и подход к Вечному огню. Бомбежки нанесли большой вред тротуарам, поэтому в 50-х годах плиты сняли, заменив их асфальтом. Сейчас они сохранились только вдоль наружной стороны восточной ограды Трёх-Анастасиевского собора.

На северной стороне «стометровки» до революции размещалась сеть магазинов: писчебумажный Яворского, галантерейный Шклового, мануфактурный Самуйловича, бакалейный Айзенштадта и др. До и после войны в этих же зданиях находились продовольственный и промтоварный магазины, «Книги», культтовары. На их месте в 70-х годах был построен 4-х этажный жилой дом. За переулком Спартак, который выходил на «стометровку», располагался небольшой ресторанчик в бывшем доме Белкиной, две парикмахерских, фотоателье «Пятиминутка». При бомбежке они были разрушены, а на их месте построили гостиницу с рестораном на первом этаже (сейчас офис таможни) и магазин «Детский мир».

На месте памятника В.И. Ленину до 1917 г. стоял фруктовый магазин Ноймана.

В 30-х годах в этом здании находился магазин «Торгсин», в котором за изделия из серебра и золота можно было купить продовольствие. Перед войной он стал обыкновенным продуктовым магазином, от которого в сторону Сенного базара шёл ряд магазинов. Все это было уничтожено бомбежкой в 1943 г.

Рядом с центральным сквером от «Теремка» до Киево-Московской улицы шел ряд старых кирпичных зданий – магазинов и складов. В 30-е годы «Заготзерно» стало использовать эти здания для хранения зерна. В последнем строении, выходившем торцом на главную улицу города, находилась большая аптека. Аптеки тех времен коренным образом отличались от современных. Они имели большой штат провизоров, почти все лекарства изготавливались здесь по рецептам врачей. Аптека и старые магазины также были полностью уничтожены бомбежками.

Шедший далее Румянцевский бульвар был в два раза уже теперешнего сквера за счет аптеки и магазинов. Бульвар назывался так потому, что на нем до революции находился памятник П.А. Румянцеву-Задунайскому. В 1919 г. его убрали, заменив «Маяком революции». В 30-х годах здесь был установлен памятник И.В. Сталину, в 70-х – матросу В.Е. Цыганку.

На северном углу перекрестка с ул. Шевченко ранее стояла гостиница «Петроградская» помещика Белашова.

Ресторан «Украина». 1970-е годы

Двухэтажное здание гостиницы было облицовано кирпичом (первый этаж был кирпичным, второй – деревянным). В начале 1918 г. в одном из ее номеров на втором этаже находилась резиденция начальника глуховской уездной красной гвардии матроса В.Е. Цыганка. В 1943 г. бомбежка уничтожила это здание целиком, а в 50-х годах оно было выстроено заново. Его отдали под службы быта – парикмахерские, индивидуальный пошив одежды. Со временем здесь появилась сеть магазинов.

Следующим за этим строением шёл дом Коробейникова. В нём сдавались квартиры и номера. В 30-х годах на этом месте был уже ресторан «Червоний маяк», который после войны стал называться «Украина». Ресторан сгорел в начале 80-х годов. В данный момент на этой территории находится одноэтажное строение отделения банка «Аваль». До войны и после нее в небольшом деревянном домике, примыкавшем к территории университета, размещалась парикмахерская и магазин «Цветы».

На южном углу перекрёстка с ул. Шевченко в XIX ст. был построен дом А.Бештака, известный тем, что на втором этаже вдова надворного советника Вера Канашиевич-Сагайдачная открыла один из первых в Украине синематограф, где впервые увидел кино всемирно известный гений кинематографа А.П. Довженко. До войны здесь было студенческое общежитие, после войны на первом этаже находились магазины, на втором – кафе «Юность». Дом А. Бештака, переданный в частную собственность, отстроен в 2000 г.

Далее по южной стороне улицы идет здание бесплатной больницы св. Ефросинии, построенное в 1879 г. на средства братьев Федора и Николы Терещенко в память о матери Евфросинии Григорьевне. В довоенное

Дом помещика Н.Неплюева в 1950-е годы

время в строении находилась вспомогательная часть поликлиники. В конце 40-х годов пожар, начавшийся с подвала, уничтожил западное крыло, от которого остались только стены. В начале 50-х здание отстроили, при этом полностью лишив его архитектурного декора. При строительстве нового корпуса поликлиники была разрушена восточная часть с парадным входом.

Рядом находится здание общеобразовательной школы № 3, построенное в середине XIX ст. А. Терещенко как приют для малолетних детей-сирот. Приют был здесь и в советское время, а с начала 30-х годов и до самой эвакуации учреждений из города в 1941 г. функционировала поликлиника. Во время оккупации немцы устроили в здании интендантский склад и, спасаясь бегством в 1943 г., не успев вывезти запасы, подожгли его. Стены здания простояли без ремонта около 20 лет. Атланты, державшие портик над главным входом, полностью разрушились. Только в 60-х годах при шефской помощи завода

«Электропанель» здание восстановили, добавив еще восточное крыло. При этих работах был утрачен карниз лицевого фасада и изменена форма крыши.

В комплекс школьных строений входит и здание так называемого Федоровского городского трёхклассного училища, основанного Федором Терещенко.

Преимущественным правом поступления в училище пользовались воспитанники детского приюта А.Терещенко.

Напротив детского приюта стоят три исторических корпуса Глуховского национального педагогического университета им. А. Довженко. В западном корпусе первоначально располагался пансионат мужской гимназии. Довоенно это здание занимала так называемая «базовая» школа № 2. Она в 1967 г. перешла в новое здание, а её бывшее помещение было передано педагогическому институту.

В центральном корпусе университета со второй половины XIX ст. и до революции 1917 г. находилась мужская гимназия. В 1943 г. на здание была сброшена серия бомб, одна из которых попала в цель. Со временем строение восстановили. В стенах восточного корпуса располагался самый старый педагогический вуз Украины – Глуховский учительский институт (1874 г.). Его в 1952 г. объединили с Конотопским учительским институтом. Со временем вуз стал университетом, а в 2009 г. ему присвоили статус национального.

На южной стороне улицы на перекрестке с ул. Институтской стоит здание бывшей усадьбы помещика Н.Н.Неплюева, который был широко известен не только в России, но и за границей как создатель Крестовоздвиженского трудового братства.

Фото с архива Ю.Москаленко

Продолжение в следующем номере

Центральный корпус Глуховского пединститута. 1960-е годы

14 грудня виповнюється 75 років від дня народження Юрія Сергійовича Шемшученка – директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, академіка НАН України, Академії правових наук України, іноземного члена Російської Академії наук, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки, почесного громадянина м. Глухова.

З понад 600 його наукових праць, присвячених історії держави і права, для нас, глухівчан, перш за все, найціннішими є видання видатної пам'ятки українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1997), перевидання 1-2 томів «Історії Малоросії» М.А. Маркевича (2003), тритомне зібрання вибраних творів М.П. Василенка (2006). Але є у Юрія Сергійовича ще одна книга, що побачила світ у 2008 р. Вона має мемуарний характер і відображає основні віхи життєвого шляху автора, а ми маємо змогу доторкнутися до історії міста ХХ ст., яка власне і творилася сучасниками нашого шанованого земляка. Бажаючи йому подальших успіхів, хочемо донести до нашого читача маленьку частину його спогадів, близьких і зрозумілих кожному глухівчанину.

...Не совсем ясным остается и вопрос о том, когда мои предки поселились на Синявке. Вероятно, что это сделал Емельян Никитич в середине XIX в. Скорее всего, он не был коренным глуховчанином. Об этом, в частности, свидетельствует то, что в «Генеральной описи Левобережной Украины за 1765-1769 годы» фамилия «Шемшученко» по Глухову не значится.

Можно предположить, что мой прапрадед, оказавшись в Глухове, поселился на свободном участке, оторванном от уже застроенной части Синявки. Рядом с ним примерно в то же время обустроились еще две семьи – Хоруженко и Скидоненко, – образовав своеобразный хутор. Отсюда, как на ладони, виден центр города и хорошо слышен перезвон церковных колоколов.

Усадьба Емельяна Никитича состояла из двух частей. Одна из них – свыше 0,5 гектара земли – находилась под домом, хозяйственными постройками, садом и огородом. Участок плавно опускался к речке Эсмань.

Вторая часть – заречная. Это около трех гектаров луга, простиравшихся до самой Красной горки. Эта усадьба передавалась из поколения в поколение и была источником жизни ее обитателей.

Существует несколько версий относительно названия улицы «Синявка», облюбованной моими предками. Предпочтительной, на мой взгляд, является та из них, в соответствии с которой эта улица названа по имени польского шляхтича Синявского, по-

Сквозь призму времени

селившегося здесь во время оккупации украинских земель Польшей.

Синявка расположена в юго-западном предместье Глухова за рекой Эсманью. Улица показана на всех сохранившихся старинных планах Глухова, в частности 1724 и 1784 годов.

В период правления гетмана К. Разумовского в начале этой улицы проживал его постоянный визави – царский вельможа Г. Теплов. Отсюда было рукой подать до гетманского дворца на Ярмарковой площади.

В торце Синявки находилась каменная церковь Рождества Богородицы. Она была сооружена во второй половине XVIII в. Сюда ходили молиться мои предки, а бабушка Агриппина Николаевна пела здесь в церковном хоре. Храм был разрушен в 30-х годах XX в. Кирпичные останки его фундамента можно обнаружить и сейчас.

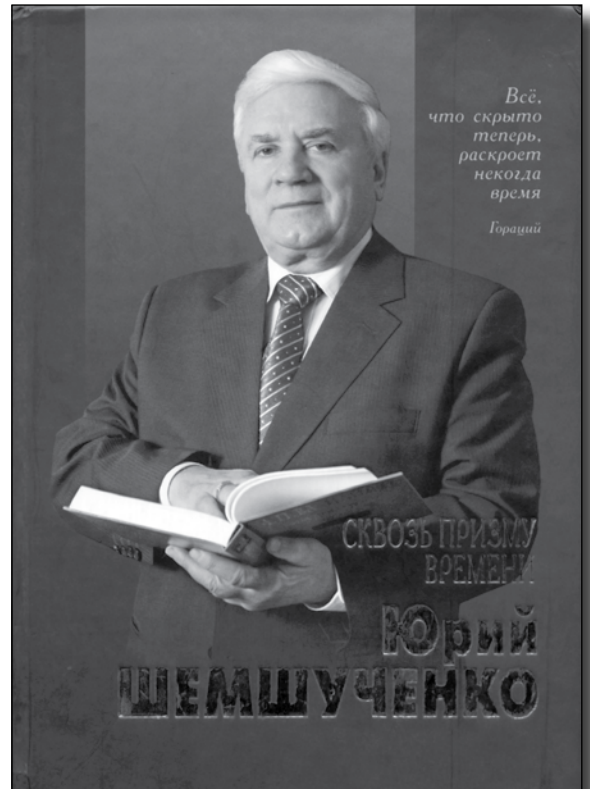
В XIX в. на Синявке выделялась своей ухоженностью усадьба Александровичей (Дочевских). В перестроенном виде их кирпичный дом с колоннами сохранился до наших дней.

Александровичи прослыли известными юристами в Москве. Лето они проводили в Глухове. Иван Федорович Александрович был владельцем великолепной виолончели работы Амати. В доме собиравось глуховское общество, устраивались балы, звучала музыка. Ребенком здесь часто бывал будущий известный советский композитор Ю. Шапорин.

В середине 30-х годов XX в. Синявскую улицу переименовали на Сталинскую. Хорошо, что Сталин не видел, какие улицы называют его именем. Иначе худо было бы местным начальникам.

После Великой Отечественной войны они спохватились. Улицу назвали Луговой. Но в обиходе она так и осталась Синявкой.

С центром города улица моих предков и моего детства связана дорогой по дамбе через Эсмань и Киевские ворота, которые и сейчас служат визитной карточкой Глухова. Строительство последних началось в 1766 г. Они входили в систему фортификационных сооружений города и представляли собой одно-

полетную арку с боковыми кордегардиями. В 1804 г. ворота несколько перестроили. Но их общий вид сохранился до наших дней.

За воротами начинается главная улица города, пересекающая его с запада на восток. Она имела много названий – Старая, Мостовая, Московская, Киево-Московская, Сталина, Советская. В 2003 г. ей вернули название Киево-Московской.

Именно на этой улице когда-то находились здание второй Малороссийской коллегии и Троицкий собор. В центре города к Киево-Московской улице примыкает издавшая виды Соборная площадь с Николаевской церковью. Сейчас на Киево-Московской улице находятся Глуховский государственный педагогический университет и другие образовательные учреждения, торговые точки, административные здания. О недавнем советском времени напоминают памятники В. Ленину и К. Марксу. Восточная часть улицы соединяет промышленный район города с его центром.

В настоящее время на улице Луговой около сотни домов. Заканчивается она «Шиловкой», названной по имени одного из первых застройщиков этой части улицы.

**Юрій
КОВАЛЕНКО****Завідувач
науково-дослідного
відділу Національного
заповідника «Глухів»**

Нещодавно неподалік Глухова випадково були знайдені фрагменти кількох металевих виробів незвичного вигляду. Після детального огляду з'ясувалось, що уламки належать трьом фібулам ранньослов'янського часу.

Фібула – металева застібка для одягу, котра використовувалась одночасно як прикраса і навіть як атрибут приналежності до певного прошарку населення (простолудини, воїни, правляча верхівка). Але головним серед інших все ж таки було сакральне призначення фібул. Перш за все вони були своєрідними оберегами зі складною символікою.

З'явилися фібули ще в бронзовому віці й проіснували кілька тисячоліть. Зберігаючи своє функціональне призначення упродовж тривалого часу, вони змінювали форми, виготовлялися з різних металів та сплавів. Саме ці зміни й особливості форм дали ученим можливість визначити, що певні типи фібул використовувались у

Антропоморфна фібула

населення конкретних етнокультурних угруповань, існуючи протягом визначеного часового проміжку. Отже фібула є носієм інформації про час її виготовлення й про те, до якої родоплемінної групи належав її господар.

Фібули в окрузі Глухова трапляються не вперше. Так у фондах Національного заповідника «Глухів» зберігається залізна фібула, знайдена неподалік вул. Некрасова. Уламки ж трьох фібул, про які йде мова у статті, відмінні від знайденої раніше як за

Пальцева фібула

Фібули давніх антів

зовнішнім виглядом, так і за матеріалом виготовлення. Вони відлиті з сірвато-сріблястого металу в односторонніх формах. Оскільки тільки одна з них збереглась майже повністю, можна відтворити її семантику, тобто спробувати зрозуміти значення символів, які є на виробі. Відноситься вона до так званого антропоморфного типу (має стилізоване зображення людини). Верхня частина таких фібул символізує небесний світ, нижня – земний і підземний світи. У нашому випадку у верхній частині ми бачимо жінку у широкополому одязі, руки якої переходять у голови коней. Кінь у стародавніх слов'ян пов'язаний із культом Сонця-Ярила. Фігура жінки з'єднана з фігурою чоловіка, і знаходяться вони по відношенню одна до одної своєрідним «валетом». Закінчується композиція головою ящера – володаря підземного світу.

Інша фібула, судячи з невеликого фрагменту, була аналогічною за семантикою, тільки дещо меншою за розмірами. Подібні фібули є досить рідкісною знахідкою. На думку учених, їх застосовували як елемент ритуального одягу.

Фрагмент же третьої фібули відноситься до так званого пальчастого типу. Він широко зустрічається на території Східної Європи і відноситься до старожитностей антів, котрі населяли нашу територію у V-VII ст. Археологи пов'язують антські старожитності з пенківською і колочинською археологічними культурами. Уламок фібули частково розплавлений, що може нести додаткову інформацію, зокрема бути свідченням обряду трупоспалення. Саме такого типу поховання були характерними для антських некрополів. Померлого у ритуальному поховальному одязі (прикрашеному також і

<http://orei.livejournal.com>

Парадний одяг антів

фібулами) спалювали у спеціально відведеному місці, потім збирали попіл, кальциновані кістки, залишки розплавлених прикрас та речей, що залишались після спалювання покійника, і вкладали до неглибокої ями округлої форми. Фрагменти трьох нещодавно знайдених фібул у одному місці наводять на думку, що ми маємо справу із залишками могильника колочинської культури.

Всього на території України досліджено 12 колочинських могильників. Цифра говорить сама за себе – такі археологічні об'єкти є великою рідкістю. Оскільки на місцевості зовнішні ознаки могильника відсутні, виявити його дуже складно, практично неможливо. Всі відомі з них були знайдені випадково.

Фібули так званого «антського кола» на Глухівщині виявлені вперше. Хоча кераміка колочинської культури трапляється на багатьох археологічних об'єктах, але прикраси, а тим більше ритуальні мулети ранньослов'янського часу, раніше в нашій місцевості дослідникам не зустрічались.

ГЛУХІВСЬКИЙ перець

Сторінками минулого

ПРИГОДИ ДІДА МОРОЗА

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРІ

Вийшли в поле косарі, косить рано... Про те, що вийшли в поле косарі, то це вірно, а що рано, то ні.

Тулиголівські косарі вийшли в поле косити коноплі надто пізно – в останні дні грудня, і мають тверде прагнення, як говорять місцеві дотепники, будь-що завершити збирання врожаю до Нового року. Не стояти ж йому на пні до травневих свят 1958 року. Якщо вже вельмишановний Данило Романович вирішив щось зробити, то зробити.

– Не бувати тому ніколи, щоб зайці зимували в коноплях. Вижену, – заявив він тоном диктатора.

І вигнав. Викосив коноплі.

...В ніч під Новий рік, сідаючи в «Победу», Данило Романович Шубський (головаколгоспуім. Кірова), звертаючись до свого заступника Василя Івановича Тимченка, із задоволенням сказав: «Тепер можна зі спокійною совістю і Новий рік зустрічати – сьогодні закінчили косити останні гектари конопель...».

– А головне, – додав т. Тимченко, – ми закрили всі канали для критики.

– Ї, ні, – вмішався Дід Мороз, – де ваше волокно, де насіння?! Так що совість у вас якраз і нечиста, дорогі товариші.

...Шофер повернув вмикач радіоприймача. Рівний голос диктора розповідав про трудові перемоги радянських людей у 1957 році, про дострокове виконання виробничих планів, про збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, про плани трудящих на новий 1958 рік.

– А ну, пошукай музику, – гримнув Шубський на шофера, – зараз веселитись треба. Хоч я сьогодні ще й не вечеряв, мене теж на пісню тягне. А

якої думки ти, Василю Івановичу?

– Та... Можна й музику, – відповів той.

І раптом в машину вриваються мелодійні звуки пісні «Яким ти був, таким ти і остася»...

– Виключи! – ще більш наказово гримнув Данило Романович. – Поїхали.

В ГОСТЯХ У ТОВ. КУЗЬМІНА

З найщирішими намірами йшов Дід Мороз до районного Будинку культури, яким завідує у нас тов. Кузьмін. Старий думав, що побачить тут справжнє дозвілля трудящих.

Заходить в більярдну. Побачене ним, мов вітер, розвіяло його сподівання. Сизий дим цигарковий, хоч сокиру вішай. Закашлявся дід некурящий. Та старечого кашлю ніхто не розчув за гаміром і вигуками, які сюди ніяк не впишеш.

В кутку, біля самих дверей директора цього культурного закладу, розташувалися... любителі «очка». Група юнаків, серед них дехто з працівників культури, різали в «дурня».

Гірке розчарування не дало Дідові навіть запитати Кузьміна, який прибуток приносить йому цей атракціон. Він поспішав до міського кінотеатру.

ВИ, МАБУТЬ, НЕ ТУТЕШНІ?

Директор кінотеатру тов. Гавриленко зустрів Діда Мороза привітно. Позачергово вручили старому квитка і він з передчуттям естетичного задоволення попрямував до зали.

Та видно не судилося Дідові культурно провести новорічну ніч... Місце, за яке він заплатив 4 крб. 50 коп., виявилось зайнятим. Людина, що сиділа на ньому, мала такий самий квиток на це ж саме місце.

– Непорозуміння якесь, – невдоволено бурчав старий, шукаючи

поглядом т. Гавриленка.

А той уже встиг зникнути.

– Ви, мабуть, не тутешні? – запитали його поруч і пояснили: у нашому кінотеатрі часто продають по кілька квитків на одне місце.

Тепер Дідові стало ясно, чому біля входу стояло кілька громадян зі стільцями. В залі таких було чимало.

І ПЕЧАТКОЮ СКРІПЛЕНО

Голові Вільно-Слобідської сільради Андрію Григоровичу Давиденку навіть знаменитий Чічков з гоголівського твору «Мертві душі» позаздрив би, як той спритно прописує не проживаючих у селі громадян. Не вірите? То познайомтесь з такою довідкою.

«Дана гр-ну Орлову Михайлу Івановичу в тому, що він дійсно постійно проживає в с. Вільна Слобода Глухівського району.

Голова сільради Давиденко. Секретар сільради Фетищенко».

І гербовою печаткою скріплено.

– Звідкіля взявся М.І. Орлов в нашому селі? – дивуються вільнословбідчани.

Не проживає М.І. Орлов ні у В.-Слободі, ні в іншому селі нашого району. Він житель с. Сходня Московської обл. А сюди приїздить на власній автомашині «Волга» і спекулює покрівельним залізом. Цьому проїздисвіту потрібно було ще одне посвідчення на право водіння автомашини. А для цього потрібно було дістати довідку з місця проживання. Ось він і завітав до Вільної Слободи. А там голова сільради тов. Давиденко та секретар т. Фетищенко, які не бачать далі власного носа, готові за чарку горілки видати довідку будь-яку і будь-кому.

А. Борисенко

Газета «За перемогу!», 1957 р.

Подано мовою оригіналу.

Підготувала до друку Неля Пінчук

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м. Глухів Сумської обл., вул. Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»

м. Шостка, вул. К. Маркса, 69

Підписано до друку 08.12.2010 р.

Тираж — 500 примірників. Замовлення № 3355

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Юрій КОВАЛЕНКО

Ірина МОШИК

Олександр МІРОШНИЧЕНКО

Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО